

הרב יוסף סאוויצקי

ליקווד

תולדות רבי יצחק אליהו לאנדא – המגיד מווילנא*

תקס"א – תרל"ז

בין גדולי ווילנא נודע שמו של הגאון המופלא, שנודע בדורו בכישרונותיו ובתכונותיו המזהירות, הלא הוא "המגיד מווילנא" - אשר זכה לתורה וגדולה במקום אחד, וגם בנבכי החכמה והמדע נודע שמו לתהילה - הוא ניהו הגאון המופלא רבי יצחק אליהו בן הרב איש נודע בשערים, מדור דורים, מאפירתי העיר ונדיבמו, שמואל בקוראי שמו הרב המפורסם לתהילה מו"ה שמואל לנדא ז"ל, בהרב ר' חיים (ר' שבתילס), בהרב ר' חיים.

הגאון ר' יצחק אליהו זצ"ל נולד בעיר ווילנא בשנת תקס"א, לאמו מרת רעכיל בת הגאון ר' חיים הלוי לאנדא מבראד. מוריו ורבותיו היו הרה"ג ר' שלמה יורבארגער, ור' אלי סמארגאנער. בהיותו בן ט"ב שנה לשמע שמו הטוב לקחו לחתן הגביר האדיר ר' צדוק מארשאלקאוויץ ב"ר דוד ב"ר משה פרנס מדובנא לבתו - ריצא פראדיל. בעזרת חותנו שם אל

* מבוא זה נערך ע"י הרב יוסף סאוויצקי שליט"א - מו"ל דובר שלום (מחבורי רבינו, על ברכת המזון ושבע ברכות) במהדורה מחודשת וליקוטים (תש"פ), וספר רעים אהובים, לזכרם של קדושי ישיבת ראדין ומכתביהם להגאון רבי מרדכי סאוויצקי זצ"ל אב"ד בוסטון, ותשו"ח לו.

(א). מיקירי נכבדי עיר ווילנא. חכם גדול בתורה - והקדיש ימיו לתלמודה, מופלא במעשי הצדקה, ונפש יקרה ונדיבה ומידותיו תרומיות, כמתואר על מצבתו: "להודיע לבני אדם דרכיו, נצר פיו לשוננו, דרך גאה וגאון לא ידע, אלה קצות דרכיו". ע"כ. היו לו שלשה בנים מפורסמים: הרב המופלא ר' יעקב יעקל ז"ל, הרב הגדול מוהר"ר יצחק אליהו מדובנא, והרב המאור הגדול מוהר"ר אליעזר לאנדא מהוראדנא בעל דמשק אליעזר. וימת שמואל ביום י"ט אלול תקע"ח.

(ב). אבד"ק פאדקאמין (שני בשני עם הגאון ה"נודע ביהודה"), חתום על היתר הגט מקליווא בספר אור הישר (אמשטרדם, תקכ"ו), נפטר בזמן אחד עם הגר"א, ובעל חיי אדם בהספדו על הגר"א מזכירו בזה"ל: "הנה שמענו שבר גדול ששבר ה' בק"ק בראד הרב מו' חיים דוב דפאטקאמעניא, ת"ח זקן ומופלג וצדיק".

(ג). הרב המובהק החר"ף מוהר"ר שלמה בהרב מוהר"ר אריה ליב מיורבארג, מגדולי מרביצי התורה דק"ק ווילנא, ורב מובהק של כמה גדולי חכמי ווילנא. השאיר אחריו בכת"י חבור על מסכת שבת, עירובין, וביצה - נקרא בשם באר שבע. ובסופו קונטרס חדושים על הרמב"ם, נקרא בשם אבני שוהם. נפטר זקן ומלא ימים, יום כ"ח אדר תקפ"א.

(ד). הרב הגאון ר' אליהו הלוי אלץ-גוט (סמארגאנער), בהרב ר' הלל הלוי דיין דווילנא. נולד בוויילנא ז"ך אדר תקמ"ג. למד אצל ת"ח מופלגים, אחד מהם היה הרב הגדול ר' שמואל אוטיאנער. מתלמידיו של ר' אליהו סמארגאנער: הר"ר אליעזר לנדא, בעל דמשק אליעזר - אחי ר' יצחק אליהו, והר"ר יצחק ליב ראבינאביץ. בימי עלומיו נמנה לדיין בסמארגאן, ובהיותו בן ארבעים שנה נתמנה לדיין בעיר ווילנא. כיהן כדומ"ץ בוויילנא לתשעה ושלשים שנה. חיבר ספר יד אליהו על משניות סדר נשים ונוזיקין. הסכמה ממנו על ש"ס דפוס ווילנא בשנת תקצ"ה. ימי שני חייו היו שבעים ותשע שנים ותשעה חדשים וימת ביום ז' כסלו תרכ"ג.

(ה). משפחת מרשאלקאוויטש היתה ממשפחות הנכבדות בעיר דובנא, בני המשפחה הזאת היו תמיד מהמצוינים בתוך ראשי ונגידי עיר דובנא, ומהם השתלשלו הרבה משפחות ידועות לשם בעירם כמו פרנס, ראפאלאוויטש, ועוד. הראשון מבני המשפחה הזאת אשר זכרו נמצא על בית הקברות של עיר דובנא, הוא ר' אברהם ב"ר זאב וואלף, אשר היה חתן הגאון ה"ז - שנשא את בתו מאשתו השנייה, ונפטר ד' אלול תנ"ט. הגביר ר' צדוק הגדיל לעשות צדקה וחסד בעירו, והשאיר אחריו ממון הרבה משמרת לצדקה, ועל שמו נקרא בית המדרש אשר בנו והתפללו בו בני משפחתו - בית

ועוד בימי נעוריו נודע לחכם וחרף כנראה מהסכמת ר' אבל, מיום ה' י"א אלול תקצ"ד, על ס' עצי לבונה לה"ר ניסן מו"צ בק"ק דובנא: "ועתה כאשר בא החכם לכאן ה"ה מחותני ידידי הרב החרף מוה' יצחק לנדא נ"י מקיהלתינו לבקר בתי אבות והרבני' המפורסמי' כגלים מסוימי' אשר מושבו בק"ק הנ"ל". גם בעל תפארת ישראל מביא את קושייתו במשניות שלו במס' סוטה פ"ו "הקשה לי הרב מוה' יצחק אליהו מדובנא נ"י וכו'".

לשמוע ואלו שמעתי שמעו הטוב תורת מין כראו
ונכבד נכתבתי יד לקדש מה"כ כבוד
הרב המהר"ש המפורסם וצ"ח ז"ל אור החיים
וזהו **נשים** ז"ל מ'ו' לפדות מן ישראל אור החיים
נ"ק' ודברא רבתי יס"א וכתב כארצ' נא
המסע לאלן מ'ו' מחותני ידיו הרב החריף מ"ה
יצחק לרוא מ"ה מקהילתנו לבדק חזק ומהר"י
המפורסם' נכלס מהמ"י' אשר מושג נק"ק הכל
אשר ה"ל אלא וחייתו מחתניו ידויה של כבוד
הרב המהר"ש מרד"ו כ"ל על בשר הזה נכתבתי
ושמתי פני פ"ו ונולדתי מלא דבר כ"ו
הכלל כדבר קבלת אל המערה ראוי לקבוע נדרות
למחבר ד"ר יצחק ב"ר אל' על פני השמים צדק
יסגור וסגור לחסן יד על הסל לבין ולתורה להשיג
האמת כדברים ויסקי נשקופות ויחליל להשיג
נבטת וסגור ערה שם הרב מ'ו' להשיג לתיקת
ל' שאל ומל"ש של להספידו ולתורה מ'ו' ולמחיתו
מ'ו' ומחיתו תלום חזק מן שמו יאס' שאלק
נפש מחיתו תלום חזק מ'ו' אל תלם מל"ש מ'ו' ו
כ"ד **אחרים אבל** נכלא"ה הרב מוהרר
שלמה ונל"ה מונה פ"ה ח' ונל"ה י"א

בעיר ווילנא

המדרש מרשאלקאוויטש - ובפי ההמון נקרא "הקלויז של בר"ץ" - בני ר' צדוק.

האוצר ♦ גיליון מ"ג

העיר למלאות את מקום המנוח. ויבוא לוויילנא ודרש באיזה שבתות, ויקח את לבב כל מפלגות בני אדם, ויתנו לו ב' שמות שנה זו כתב המגידות. וישב אל ביתו להביא לוויילנא את אשתו ואת ספריו, אך סיבות שונות עמדו לו על דרכו זה, גם אשתו מתה בדובנא בשנת תרכ"ח, וכה נתאחר מלבוא לוויילנא עד חצי אלול תרכ"ח. דרושו הראשון היה בחג חנוכה בית מדרש על שם הגאון רבינו אליהו, אשר נבנה מחדש ברוב פאר והדר בערב יום כ"ג אלול, ואז הפיק רצון מכל גדולי העיר אשר היו שמה.

דבורו עם כל אדם היה בנחת רוח, משמח את המקום, משמח את הבריות, ולא נשא פנים לכל איש נגד האמת. ביתו היה בית ועד לחכמים ולגדיבים וטוב ומטיב מאין כמוהו. בכבודו ובעצמו קיבץ נדבות לעשות גדר יפה וחזק סביב בית עולם הישן אשר היה פרוץ מרובה על העומד כנודע. עוד תיקן צדקה בעד החיילים היהודים להאכילם מאכלים כשרים. הסכמותיו נדפסו על ספרים רבים, כמו"כ מופיעה חתימתו על האזהרה שנתפרסמה ב'הלבנון' (ניסן תרל"ה) נגד ספר סדרי טהרות של הגה"ק מראדווין, שחששו לגדור גדר שלא לפגוע בכבוד תכונת הש"ס לעשות כמתכונתם. (עיין הג"מ בצלאל צד 58).

עוסק בצרכי ציבור

היה גם חכם מדיני בענייני הכלל, ובשאלת עצה ממנו, מענהו היה בטוב טעם ודעת ובחכמה ובמישרים. בשנת תרכ"ב דרשה הממשלה לבחור רבנים מלומדים מערי המדינה, ולשלחם לעיר המלוכה פטרסבורג למען שאל את פיהם על דבר איזו שאלות נחוצות ולבקש תשובתם. ונברר אז ר' יצחק אליהו מקהלת וואהלין, וביחד עם יתר הרבנים בא שמה בראשית השנה הזאת. וישבו הנבחרים שם כחמשה ירחים ועמדו בסוד הועד על יד השרים היושבים ראשונה במלכות. ובכל השאלות אשר שאלו מהם היה מענה ר"י אליהו בחריצות ובשכל רב ובאמונת לבב. והרשי"פ סיפר, כי רוב נחת רוו ממנו אספת הרבנים משיחותיו וממליצותיו. מהתקופה ההיא נותרה אגרת מעניינת שכתב להרה"ק רבי יצחק מנעשכיו זי"ע ובה מתנצל לפניו מה שלא בא לקבל פניו, בהיותו טרוד ונחפו לצאת לדרך בהשתדלות לטובת אחב"י - אם כי היה מקור מוצאו ועיר מושבו בין מתנגדי החסידות, הוקיר והחשיב את הה"ק הנ"ל. וז"ל מכתבו:

בעזה"י יום ג' כ"ה חשוון תרכ"ב דובנא.

לגאון העדה חכם תעודה, בוצינא קדישא חסידא ופרישא, חמדת תבל, עמו עוז ותושיה, לו תהלה דומיה, מו"ה יצחק נ"י הראב"ד דקאוולא והגליל.

ענותו תרבני לכל יהיו דברי למעמסה לכבודו, כי דבר בעתו מה טוב ולא על עצמי באתי הפעם, אך על הכלל כולו יחוננם האל.

כאשר בחמלת ה' על עמו הטא לב הקיר"ה לצוות על בית ראבינסקי קאמיטעט בעיר מלוכה פייטרסבורג לטובת כלל אחב"י, ועל פי ציווי הממשלה בשם המאניסטר נקראת גם אני לשים לדרך ע"מ פ"ב עמהם, להיותו נבחר מכלל עדת ישורון מהגובערניס המסתופפות בצל ממשלת הווא"ג דקיוב, מהנכון היה טרם נסעי מזה להתראות עם כבודם

לדעת תכונת מצב אחינו אשר בסביבותם, ולקבל מהם ברכת פיהם להצלחת הדרך ברצות ד', אך אין הזמן מספיק כי מוכרח אנכי לבוא על יום הנועד אשר קרב לבוא, לכן הנני שולח במכוון את מוכ"ז המופ' מ' מאיר פעסיש ממחנינו, להתוודע מהם איזה ענינים פרטים הנחוצים אל הענין, לזאת אל יאחרו אותו אך למהר לשולחו בתשובתם, ישימו בטובם זכרון נסיעתו בפקידה טובה עת עת להיות שלום על ישראל, כלבכם ולבב המיחל להתכבד במכתב תשובתם כיאות וחפץ טובם.

כ"ד יצחק אלי' לנדא

אמר הכותב, כל המכתב היה כתב ידו הרוממה, הוא בעהמ"ח ספר ברורי המידות ומיצוי המידות על המכילתא ועוד חבורים יקרים, והיה אצל מרן זצוקלה"ה בנעסכאיז אח"כ, והיה נדפס אז רק חלק ראשון מסידורו דובר שלום וחלקים האחרונים היו אז עמו עוד בכתב ידו והראם לי, ומחמת ששם משפחתו כשם משפחתי הדלה והצעירה נתן לי במתנה סידורו הנדפס, אמר אולי יש לנו שייכות משפחה. והוא היה מילידי המתנגדים ומגדולי יקירי חשוביהם, והיה אח"כ מגיד בווילנא, ובית חמיו היו הבני בר"צ בדובנא כולם מתנגדים יקרים וחשובים, ועתה אחינו בני ישראל לכו חזו איך הוא מכבד במכתבו הנ"ל את מרן זצוקלה"ה, והאמת יורה דרכו כי כחסיד כמתנגד, כל אוהב האמת יאהב את החסיד ואת המתנגד, ובלבד שילכו בדרך ישרה, הלא באלה וגם באלה נמצאים אנשים כשרים וגאונים וצדיקים ובעלי מדרגה, וכן להיפוך ח"ו, כולנו בני איש אחד נחנו עדת יעקב, והן בעוון עדיין מרקדת בנו השנאת חנם לאשמות העם, אשר גם גאוני עולם נלכדו בזה בשגגה, על ידי מחרחרי ריב גירי השטן, שנתלבש בלשון רמיה לשון מדברת גדולות שפת חלקות המתקבלת, מימי הראשונים משה רבינו ע"ה ודוד המלך ע"ה, ובכל דור ודור, וגדולה מזה שמעתי שהשטן גופו שמר שפתי אנשים שנים רבות מלהוציא שקר מפיהם, וכל זה בכדי שיאמינו להם בימים הבאים, כאשר הסית אותם להביא מחלוקת בישראל על ידי אשר רגלו על לשונם, והיו סבורים שכוונתם לשמים.

(ספר זכרון טוב, מכתב ל"ג)

פרי עטו

גדלו בתנ"ך, תלמוד ומדרשים, השיאו את לבבו לפעמים לדרוש לפני רבים וימצא חן באזני כל שומעיו, וספרי המגיד מדובנא ומשליו הרבים, אשר שמעם בהיותו שמה בבית חותנו, היו לו ליסודות חזקים לבנות עליהם את דרושיו חבורים ובאוריו, אשר הוציאם מעט מעט לאור.

כאמור, זכה ללשון לימודים, והיה סופר פורה. מחיבוריו: "אחרית לשלום" - על הגדה של פסח. "בירורי המידות" - על המכילתא. "דובר שלום" - על סדר התפלה. "דרושים לכל חפציהם" - דרשות. "דרך חיים" - על מסכת דרך ארץ זוטא. "כפלים לתושיה" ו"מטע לשם" - על תרי עשר ותהלים. "לשמוע בלימודים" - על אגדות הש"ס. "מענה אליהו" - על תנא דבי אליהו. "מקרא סופרים" ו"עיטור סופרים" - על מסכת סופרים. "פתשגן הדת" - על התורה וחמש מגילות. "פתשגן" ו"חדשים גם ישנים" - על ספר משלי. "קול שאון" - הספד על אשת השר מווילנא. "רמת שמואל" - הספד על הרש"ש. "שמלה חדשה" - על הפיוטים. וחיבורים נוספים שנותרו בכתב יד.

(ז). ר' יצחק לאנדא מנעשכיו.

ב"פתח דבר" לספר לשמוע בלמודים, הוא מעלה על נס את חיבוריו ואת מטרת יצירותיו: "נודע תהלוכות ביאורי אשר הכינותי בעזר הצור, על תנ"ך, וסדר התפלה, ותנא דבי אליהו, והמכילתא, ומסכת סופרים, ומסכת דרך ארץ. לא הלכתי בגדולות לבנות בצורות בשמי הפלפל ומגדול הפורח בחריפות, גם לא מטה רגלי להסתפק בביאורי המלות לבדנה מבלי שימת לב

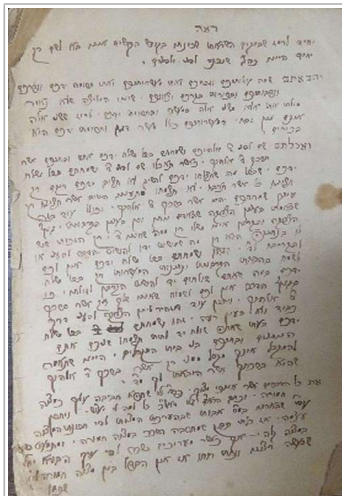
לשינויי הגופים להלביש לגבר שמלת אשה, וכלי גבר לאשה, ולשינוי עתים וחלופי הזמנים, ולשום מרבית העם כאיש אחד וכאלה, אך תמכתי אשורי במיצוע הדרכים, לבל יעדף בהמאמר כפילת הדברים, ולבל יחסר בו המזג די צרכו ליישר מעקשי השינויים במובן פשטי מושכל, לבל יהיו לשמצה לעדת הנרגנים". וראה שם המשך דבריו הנעימים, כאשר הוא מבאר לאשורו ביופי וצחות הלשון את מטרת החיבור דגן על אגדות חכמינו ז"ל.

ראשית פרי תגובתו היה ספרו מענה אליהו [נדפס בוויילנא בשנת "ערב שיח" לפ"ק (ת"ר) ו"מענה אליהו אך טובה ונעים יצמיח" לפ"ק] ביאור רחב וגדול לבאר את דברי הס' "תנא דבי אליהו", ונלוה אליו "שיח יצחק", לבאר בדרך משל דברים שאינם נחוצים לצורך הענין,

ובדרך אגב מבאר גם כן כמה פסוקים בתנ"ך ומאמרי חז"ל בתלמוד, ילקוט, ומדרשים. ובהקדמתו כותב: "משפט באורי בנית על מוסדי וסודי הלשון ושמות נרדפים אשר דליתי מחכמי קדם קדמוני". ובא שם גם בדברי שיר בחרוזים אשר אויל ומשכיל יתוכחו יחד, ועוד בשיר "אל מחברתי". בחרוז השלישי כותב: "אנכי יצאתי ראשונה ואחרי מהרה יבוא ברנה "ברורי המדות" ו"מיצוי המדות" באורי המכילתא הנמו יפה אף נעים מדבריו, שמה תחזינה עיניך נכבדות, לאיש אשר אלה לו הנני פרי עטה, הוא יקראני בכורי, אף אני אב אכנהו". ואח"ז מפתח למצוא דברי חפץ ב"שיח יצחק" ובסוף המפתח לוח הבדל שמות הנרדפים. ועל צד האחרון בא גם בשיר בחרוזים וראשי השורות "יצחק אליהו לנדא בן רבי שמואל ז"ל", ובסוף העמוד בא בתפלה בעד נשמת אביו וחוננו, ומברך לאמו וכו' ולחמותו הגבירה ולרעיתו הנגיда וכו'.

אחריו, בשנת ה' "דר"ת" הדפיס בוויילנא את ספרו השני ברורי המדות לבאר את דברי המכילתא, ונלוה אליו באור בשם מיצוי המדות, להבין מליצת המקרא ודברי חז"ל בתלמוד ומדרשים, ועוד שם איפת צדק הגהות על המכילתא מגאון אחד ומיחסים אותו להגר"א. חוברו יחד ע"י וכו' ובשבתו בדובנא הכינו וגם חקרו, וראשית מלאכתו בשנת "לבבי ירחש אך טוב" לפ"ק (ת"ר), ותשלם המלאכה, בשנת "כל בני אדם בצל כנפיך יחסיון" לפ"ק. בסופו לפ' שמות וארא פירוש הנמצא בכתובים לר' אברהם ב"ר דוד הלחמי, ובדף האחרון מברך להוריו כנ"ל, וגם מוסיף את שם חתנו השנון ומופלג מליץ וסופר מפאר מו' מרדכי צבי הירש בהרב ר' יעקב ר' ליבליס, ואת בתו מרים ובנם היניק מו' שמואל נ"י.

צילום מכת"ק פתשגן הדת עה"ת
פרשת ראה

ספרו השלישי הוא פתשגן, באור המלות והוראותיהן לס' משלי ונלוה לו עוד באור בשם "חדשים וגם ישנים" הכתוב בפנים שונות (ק"ב, תרי"ח).

ספרו הרביעי דובר שלום, ביאור על סדר תפלה מכל השנה (ווארשא בשנת "לא יערכנהו כל זהב וכסף" לפ"ק, תרכ"ג). בסוף המבוא כותב סבת השם "דבר שלום" הוא ר"ת דברי בן ר' שמואל לנדא מווילנא, או דברי בן רעכיל, בשנת "לשלום דובר" לפ"ק.

ספרו החמישי מקרא סופרים על מס' סופרים, לבאר פשוטי המאמרים, וחדושים בשם עטור סופרים, לבאר איזה דברים עם הגהות הגר"א. בשבתו בדובנא הכינו וחקרו, בשנת "אך טוב לישראל" גמרו והדפיסו בסובאלק בשנת "כח מעשי הגיד לעמו" לפ"ק (תרכ"ב).

אחריהם הוציא לאור את באורו בשם כפלים לתושיה:

א. על תרי עשר, והוא הששי לספריו (היו מוכנים אתו עוד בשנת ת"ר, כנראה מהקדמתו לספר מענה אליהו), להסיר כפילת המאמרים, "משל ומליצה" להשכיל המאמרים במשלי הדברים, "מפורש" מבאר מלות התרגום יונתן וכונתו, "דברי חכמים" לחקור דברי חז"ל בתלמוד ומדרשים. לפני כל נביא בא בפתח דבר לדבר עד דבר ענין הנביא נבואתו ומדותיו, חייו ומותו, זמנו ומקומו, והוא

כעין המבוא לבן-זאב. ובמפתח השער כותב: "אם המצא תמצא בדברי מאמרים שונים, אשר כבר קדמוני מחברים מלפנים, אל יאשימוני כי בשאט נפש הכחדתי שם האומר למען הזכיר את שמי עליו, חלילה לי מזה, כי חנני אלהים די באר ענינים חדשים לאלפים ולרבבות יהי שם ה' מבורך". על ספר יואל לבדו, נדפס בזיטאמיר בשנת תרכ"ה (י"הי כזית הלבנון הודה" לפ"ק), ועל כל תרי עשר נדפסו בוילנא בשנת תר"ל.

ב. על תהלים, ונלוה אליו עוד באורים בשם "מטע לשם" ראשי תיבות מפסוקי תהלים על שם ע"ב לדעת המקובלים, (ומפני שלא נחה דעתם של חכמי דורנו מזה הבאור, על כן החליף את השם "מטע לשם" בשם "מפורש"), "משל ומליצה" להבין באורי הפסוקים ע"ד משל, ורובם המה מתובלים במשלי המ"מ מדובנא, נדפסו בווארשא בשנת "הבינו משל ומליצה" לפ"ק (תרכ"ו).

בעמדו על משמרתו בק"ק ווילנא חבר וגם הדפיס את אשר היה אתו בכתובים ספרים אלה: פתשגן הדת השביעי, שם כולל על כל חמשה חומשי תורה (ווילנא, תרל"ב ג' ד' וה'), וכן בשם זה על חמש מגילות נדפסו בשנת תר"ל, ועל קהלת עוד שני באורים בשמות "עטרת שמואל" ו"אהל רחל", ע"ש אבותיו. והגאון בעל הכתב והקבלה מביא ממנו באורים איזה פעמים.

ספרו השמיני אחרית לשלום על הגדה ש"פ, והיא תשלום לספר "דובר שלום" הנ"ל (ווילנא, תרל"א), ביחד עם באורים אחרים ובאור "לחם עני" מהרב המקובל ר' נפתלי הערץ מעיר ריטאווע (בעהמ"ח ס' מי כויר" וס' "אילה שלוחה" פי' על התורה אשר עודו כותבים).

את ספרו התשיעי דרך חיים על מס' דרך ארץ זוטא, מבאר פשטי הדברים, ואורחות חיים על הנ"ל לבאר עניינים זרים במקראי קדש ומדרשי חכמים, למען יחדיו יהיו תמים, עם הגהות הגר"א זצ"ל (ווילנא, "אך שלום וברכה" לפ"ק תרל"ב). בשבתו בדובנא הכינו וחקרו, ובשנת "ודרך שלום" לפ"ק (תר"ו) החלו וגמרו. ושם בהקדמה כותב: "בחסד אל הנני עד כה להדפיס "שמונה חבורים", ולא הגדתי ולא השמעתי לשום "אדם את אשר עמדי". ועוד כותב שם כי קרא

שמות באוריו הנ"ל על שם אבות אבותיו הרבנים: ר' חיים ב"ר חיים, ר' מן ז"ל מווילנא (ומ"כ בארה"ק), והג"מ חיים לנדא בהרה"ג ר' אברהם מבראד אבי אמו. גם מתאונן על המדפיס מסובאלק אשר לקח ממנו חבורים שונים להדפיסם, (א) באור על תהלים, (ב) על שמואל, (ג) מטע לשם על התורה, (ד) על מסכת דרך ארץ זוטא, (ה) על מסכת כלה, ולא הדפיס אחת מהמה. וכל הכ"י הנל נשקעו בידו באמרו כי איזה מהם נאבדו, והנותר בצענווריע בווארשא, והוכרחת להכין מחדש באור על תהלים (נדפס בווארשא), ובאור על שמואל הכינות, ומס' ד"א זוטא זה, ולא אדע אם הראשון נוח מהשני או האחרון הוכשר יותר. וגם באורי על יהושע שופטים נאבד ממני בדרך, ובעזרת ה' הכינותים מחדש". שם בדף ז' כותב: "ב"רמת שמואל", וב"אהל רחל" בארנו".

לשמוע בלמודים, להבין דברי אגדות במליצות נחמדות, באורים יפים ונעימים, בדעת חכמים, חוברו יחדיו בשנת "הואל לשמוע בהלימודים" ונדפס בווילנא, בשנת "במשרים יאהבוך" (תרל"ו).

שמלה חדשה על פיוטי המחזור (נדפסו במחזורים דפוס ווילנא).

דרושים לכל חפציהם, דרשות שונות (ווילנא, תרל"א) וח"ב ד' דרושים (ווילנא, תרל"ז).

קול שאון מעיר ווילנא על אשת השר "פאטאפאוו", אשר מתה בחלי-רע, בת חמשים ואחת שנה, אור ליום ג' (3 אוגוסט 1871) כ"ח מנחם אב תרל"א, והספידה בבהכ"נ הג', ביום ד' ער"ח אלול. נדפס בווילנא "הואיל ועשה צדקה" לפ"ק, תרל"ב. (נעתק לשפת רוסיא ע"י המעתיק ר"ש קאצינעלינבויגין מווילנא) ובעבורו נחל כבוד רב (המגיד שנה ט"ו נ' 34).

רמת שמואל אבל כבד ומספד מר "בקול שאון מווילנא" לפ"ק, על מות הגאון ר' שמואל שטראשון זצ"ל, מכיל שני הספדים. בראש הספר קינה בדרך פיוט, מאה וארבעים וארבע מילות בודדות מתחילות באות השין (על שם שמואל שטראשון) בשנת "אריד בשיחי ואהימה" לפ"ק. הקינה לקוחה מקונטרס "מגיד משנה" להרב מו"ה מרדכי וייסמאן חיות, שנה ראשונה מגליון

ראשון (לעמבערג, תרל"ב). ועוד שם העתק דברים ממה שהספידו את הרש"ש בהמגיד (שנה ט"ז נו' 16), ובהלבנון (שנה ח' נו' ל"א ל"ב), ובהכרמל החדשי (שנה א' חוברת ז'). גם העלו את זכרונות אבות המנוח ואבות אשתו ויחוסם. ושם גם קינה בחרוזים מר' אליעזר צווייפעל. נלקטו ביחד ע"י הר"ר א"צ ק"ב ונדפסו בהוצאת הגרמ"ש (אידיקוהנען, תרל"ג).

ויגוע יצחק ויעל אליהו בסערה השמים

חלה בעש"ק ט"ו כסליו ויצו לפני מותו בכתב את בנו יחידו, הרב ר' שמואל לנדא, שלא לכתוב על מצבתו שבחים ותארים, ונח נפשיה דרבי יצחק אליהו, זקן ושבע מעש, בן שבעים ושש שנים לימי חייו, "ביום ד' הוא כף לחודש כסליו" לפ"ק. (תרל"ז). וז"ל מצבתו:

"לזכר עולם יהיה צדיק" לפ"ק

רצונו של אדם זה הוא כבודו כן צוה לי אבי מורי הרב הג' שלשלן היוחסין מאד נעלה שלא לכתוב על מצבת קברו שום שבח ותאר רק "פ"נ מו' יצחק אליהו לנדא ז"ל המגיד מוויילנא, בעהמ"ח ספרים שונים, בהרב המפורסם לשבח מו' שמואל בהר"ר חיים שבתיל'ס זצ"ל". ויאסף אל עמיו בן ע"ו שנה "ביום ד' הוא כף לחודש כסלו" בשנת תרל"ז.

ת. נ. צ. ב. ה.

ונשאר אחריו בכתובים דרושים לכל שבתות השנה למועדים לרגלים ולימים הנוראים וגם הספדים. ביאור חדש על סדר תפלה בשם "אחרית לשלום" וחיבור יפה אף נעים על אגדות עין יעקב. הוא הניח אחריו אוצר ספרים יקרים ועתיקים בכל מקצועות שבתורה וחכמת ישראל, ועל הרוב מהם היו הערותיו בכתב ידו, כתיבה יפה ונקיה.

וכשנה וחצי אחריו בקיץ תרל"ח בהסכמת רוב נכבדי עיר ווילנא נבחר למגיד ומו"ץ, הרב הג' מו' יהושע העללער במו' אהרן. בעהמח"ס דברי יהושע וחוסן ישועות. [עיין עליו ב"עיר ווילנא" עמוד 98].

מקורות לתולדות:

עיר ווילנא – הרב הלל נח מגיד.

קריה נאמנה – הרב שמואל יוסף פיין.

כנסת ישראל – הרב שמואל יוסף פיין.

יין ישן בקנקן חדש, תולדות.

דובנא רבתי – הרב חיים זאב מרגליות.

ח). חכם מופלא ומשכיל. שמעתי עליו שאמר על עצמו שהיה מתפלל מנחה שש פעמים בכל יום, שלא יאמרו עליו שאינו מתפלל מפאת היותו משכיל, היה מתפלל מנחה בכל בתי הכנסת בוויילנא.

הגאון רבי יצחק אליהו לאנדא זצ"ל
מגיד מישרים דוילנא, בעל פתשגן הדת ועוד

ושמחתם בכל משלח ידכם*

והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם
ובכרת בקרכם וצאנכם: ואכלתם שם לפני ה' א-להיכם ושמחתם בכל משלח ידכם אתם
ובתים אשר ברכך ה' א-להיך:

כאשר תאכלו שם לפני ד' ושמחתם בכל משלח ידכם. שבכל מה שתשלחו ידכם להשיג לא
תשוב ידכם ריקם, רק תשיגו כל אשר תאבו. לא תשמחו בתענוג הטוב אשר תשיגו, רק עיקר
שמחתכם יהי' אשר ברכך ד' אלוקיך.

וכולל עוד בזה, שבאמת בענין הצדקה שהאדם נותן וכן בענין הקרבנות, יגיד [כי] הצדקה
והקרבת אינו משל, רק ממה שחננו ד'. רק הזכות שיש לו בנתינה הוא רק מה שמושיט ידו
להושיט הדבר להעני, או להקריבו לד'. וזהו ושמחתם בכל 'משלח ידכם', אין לכם לשמוח
בהבאת הקרבנות ונתינת המעשרות, רק בכל 'משלח ידכם' – במה שאתם שולחים יד להושיט
הקרבת לזולתו. כי בגוף הדבר אין לכם לשמוח שאינו שלך רק אשר ברכך ה' אלוקיך.

ויתכן עוד, שמהיר ליתן הצדקה להעני דרך כבוד ולא בעין רעה. זהו 'ושמחתם בכל משלח
ידכם', בעת שאתה שולח יד לתת, תשמחו שניכם, אתם – הנותנים, ובתוכם בני ביתו –
המקבלים, היינו שתאמר להמקבל: אינך מקבל ממני, רק אשר ברכך ד' אלוקיך, שהיא ברכתך
אשר הובאת לך מד'.

ביאורי כתובים**

הנה אד' ה' בקח יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו: מי מדד בשעלו
מים ושמם בזרת תכן וכל בשלש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות במאזניים: הן
גוים כמר מדלי וכשחק מאזניים נחשבו הן איים כדק יטול: ולבגון אין די בער וחיתו
אין די עולה: הנותן רוזנים לאין שפטי ארץ פתהו עשה:

* מכת"י חיבור פתשגן הדת על חומש דברים. מתוך כת"י חיבור פתשגן הדת על חומש דברים, בו יש תוספות על מה
שנדפס בספרו של רבינו פתשגן הדת על ה' חומשי תורה. (הצלת כת"י נעשתה ע"י מר משה ליב סעדווין מהעיירה
פוניבז'). חידוש רבינו זה חסר הוא בחלקו הראשון בנדפס, ולפנינו מאירים הדברים בשלימותן. הדברים רואים אור
לראשונה במסגרת ירחון האוצר, לע"נ אבינו מורינו הרב יצחק נתן ב"ר שמואל זאב לוי ז"ל.

מוקדש בהערכה לידידי עוז, החתן המופלג הרב יוסף סאוויצקי שליט"א, מחברי מערכת ספר הזכרון עדות ליוסף, שזכה
ובירר מקחו של צדיק, בגילוי זהות כת"י זה. יה"ר שהזיווג יעלה יפה יפה, ויראו רוב ברכה ושמחה בכל משלח ידיהם.
דוד לוי.

** מכת"י הנ"ל, על הפטרת פרשת ואתחנן.

מי מדד בשעלו מים [יסוד המים], ושמם בזרת תכן [יסוד האש שמקורו בשמים], וכל בשלש
 עפר הארץ [יסוד העפר], מי תכן את רוח ה' [יסוד הרוח]. (יב-יג).

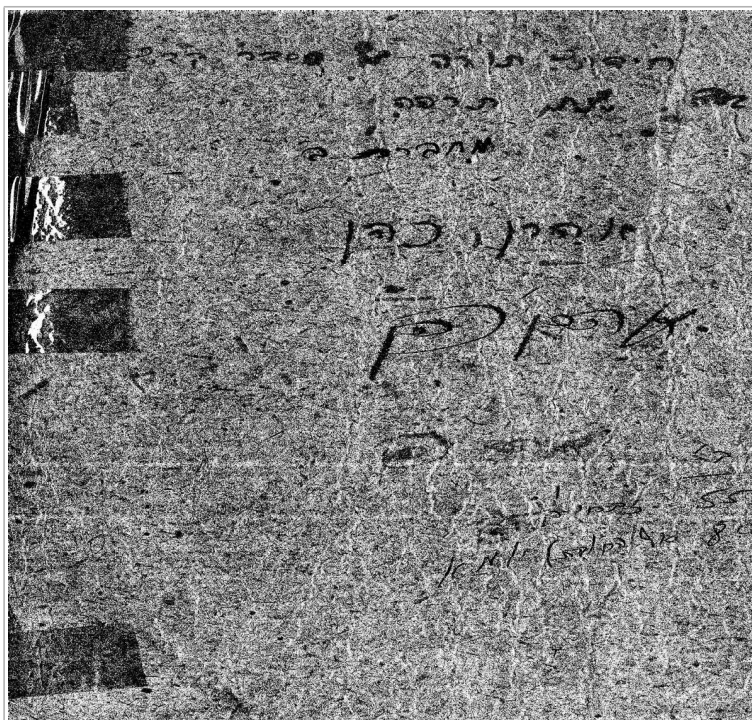
הן גוים כמר מדלי [ביסוד המים], וכשחק מאננים נחשבו [ביסוד העפר, שהוא עפרורית
 המאזנים שנשחק], הן אים כדק יטול, [ביסוד הרוח המפוזרים כדק].

ולכנון אין די בער [ביסוד האש]. (שם, טז).

ה' בקזק יבוא וזרעו משלה לו (שם, י) - יש גיבור הבא בחזקה אף לא בכח עצמו, רק בכח
 כלי זין, או עזר מאחרים, אך ה' בקזק יבוא - בלי שום עזר חוץ ממנו, רק זרעו מושלה לו, כח
 עצמו מושל לו לחזק גבורתו.

הנותן רוזנים לאין שפטי ארץ פתהו עשה (שם, כג). כל ענין ישות הנחרב, רישומו ניכר, והוא
 נותן רוזנים לאין - בלי שום רושם ניכר מישותם, כאילו בעת היותם שופטי ארץ עשאם אז
 כתוהו. בהעדר ישות ממש.

[illegible]